

Şiir Çevirisinde Çevrilemeyenler

Doç. Dr. Ayfer ALTAY*

Özet

Şiir dilini benzersiz bir yapı olarak ele alır ve onu gündelik dilden ayrı bir dil olarak değerlendirirsek şiirin çevrilemezliği de kaçınılmaz olarak gündeme gelecektir. Bu yazıda amaç şiirin dilbilgisel özelliklerini anlatmak değil, şiirin çevrilemezliği konusuna çevrilemeyen dilsel özelliklerini somut bir şekilde ortaya koyarak açıklık getirmektir. Şiirin çevrilemeyen özellikleri 6 ana grup altında toplanmıştır. Bunlar 1)Sapmalar 2)Yinelemeler 3)Cinas 4)Özel Ad Kullanımı 5)Kısa ve Eksiltili Anlatım 6)Ritm ve Ölçüdür.

Abstract

If we consider poetic language as a unique structure different from the standard language, we come across the problem of untranslatability of poetry. The aim of this article is to categorize the untranslatable aspects of poetry. This categorization comprises the following 6 main groups: 1)Deviation 2)Repetition 3)Pun 4)Use of Proper Names 5)Understatements 6)Rhythm and Meter. Substantial examples from Turkish poetry are given under each category to support the thesis.

Şiir içerik, biçim ve sunuluş açısından düz yazıdan ayrı, özgün, okuru etkilemeye ve duygu uyandırmaya yönelik ve yaratı niteliği taşıyan bir söz sanatı ürünüdür. Şiiri diğer yazın türlerinden ayıran ayırıcı özelliği nedir sorusunu Jakobson şöyle yanıtlamaktadır: Şiiri vazgeçilmez, yoğun ve kendine özgü kılan onun şiirsel dilidir (1960:350). Şiir dilinin benzersiz bir yapı olarak ele alınması veya onun gündelik dilden ayrı bir yapı olarak değerlendirilmesi gerekliliği tarih boyunca dilbilimciler ve edebiyatçılar arasında süregelen bir tartışma konusu olmuştur. Örneğin Wordsworth **Lyrical Ballads**'ın önsözünde "şiir dili aslında insanların konuştukları dilden seçilmiş bir dildir" demektedir (Aktaran Yetkiner 1996:2). Leech ise şiir dilini "dilini alışılmamış ve sapmalı kullanımı" olarak nitelermektedir (1966:15).

* Mütercimlik - Tercümanlık Bölümü

Şiiri oluşturan ayrı bir şiir dili olup olmadığı tartışması bizi şiirin çevrilebilirliği tartışmasına götürmektedir. Edebi çeviri alanının en tartışmalı ve en karmaşık yönünü şiir çevirisi oluşturmaktadır. Bunun nedeni şiirin bir dilin bütün dilbilgisel olanaklarından yararlanmasıdır. Newmark'a göre en yoğun anlamda yaratıcılık, imge , ölçü ve seslerin ritmi gibi birçok önemli faktörün oluşturduğu şiirin çevirisindedir (1991:9). Bu yazıda incelenen olan şiirin çevrilebilirliği veya çevrilemezliği değildir. Hepimizin bildiği gibi pek çok ülke yazınından şiirler çeşitli erek dillere çevrilmekte, erek kitlelere ulaştırılmakta, yazarın ve şiirin kaynak dilde yaratmak istediği etki ve duygu bir şekilde erek okura tattırılmakta, ve tanıtılmaktadır. Ancak şu da bir gerçektir ki her yazın türünün çevirisinde olduğu gibi şiir çevirisinde belki biraz daha fazla ölçüde kayıplar sorunuyla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu yazıda şiirde çevrilemeyen öğeler ve sanatlar dilbilimsel açıdan ele alınıp kategorize edilecektir. Her başlık altında Türkçe şiirlerden örnekler verilerek bunları eğer İngilizce'ye çevirecek olsak ne gibi kayıplarla karşılaşılacağı tartışılacaktır. Bu kayıpları incelerken aynı zamanda şiirde kullanılan söz sanatlarını incelemek gerekmektedir. Bunun nedeni bir şiirde hangi söz sanatının olduğunu saptayarak o sanatın erek dilde yeterince yansıtılıp yansıtılmayacağını tartışmak, böylece eğer yansıtılmıyorsa kayıpları ortaya koymaktır. Ancak amacımız şiir dilinde kullanılan söz sanatlarını incelemek olmadığı için çevirisinde kayıp söz konusu olmayan söz sanatları konumuzun dışında kalacak, sadece kayıpların yer aldığı söz sanatları incelenecektir.

Şiir çevirisinde kayıplara yol açan ve şiirin çevrilemez yönlerini oluşturan söz sanatlarının ilkini "sapmalar" adı altında toplayabiliriz .

1)SAPMALAR:

İlk grupta inceleyeceğimiz söz sanatlarından sapmalar, şiir dilinin belirgin özelliklerinden biridir ve şairin kullandığı dilin beklenen dilsel ifadelerden ayrılması olarak nitelenebilir (Leech 1985:42). Aynı zamanda yine Leech "şairlerin ve yaratıcı yazarların dili o dilin yerleşik dilbilgisi kurallarına aykırı olarak, alışılmışın dışında kullanması" olarak nitelermekte ve şairlerin bunu yapmaya şiirsel yetkileri olduğunu belirtmektedir(1960:139). Sapmaları aşağıdaki alt gruplar halinde ele almak yararlı olacaktır:

a)Sözcüksel Sapmalar: Dilde var olan kök ve ek biçimbirimlerin yeni birleşimler içinde yeni öğelerin türetilmesinde kullanılmasıdır (Aksan 1995:167). Can Yücel'in "Belkim Bir Kertenkeleydim" adlı şiirindeki

Düdük çalar hırsızlanmış polisler
Ben korkudan üstlerime işerdim
Ağıtlarla kutlanırdı İsa Doğdu Gecesi
(1993:61)

Dizelerindeki “hırsızlanmış polisler” ve “İsa Doğdu Gecesi” ve Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın

Anladım nice sonra
Göstermek istemedi ölürlenliğini
Ölümden öğrenirdi çok
(Aktaran Aksan 1995:75)

Dizelerindeki “ölürkenlik” bu tip sapmalara örnektir. Bu sözcük öbeklerini İngilizce'ye çevirirken aynı anlamların yansıtılamayacağı açıktır. Feyyaz Fergar “hırsızlanmış polisler” i “burgled policeman” , “İsa doğdu gecesi”ni de “Christmas night” olarak çevirmiş, ancak aynı anlamı verememiştir: “burgle” sözcüğü “evi soyulmuş, evine hırsız girmiş” anlamına gelen bir İngilizce sözcüktür, oysa Türkçesinde ifade edilmek istenen şeyin “evine hırsız girmiş polisler” olmadığı açıktır; öte yandan Yücel'in şiirindeki kullanım da İngilizcesinde olduğu gibi olağan bir dil kullanımı değil, sapmalı bir dil kullanımıdır. İngilizce'de bu sapma yansıtılamamıştır. “İsa doğdu gecesi” ne gelince, bu da İngilizce çeviride olağan bir kullanım olan “Christmas night” ile verilmiş, ancak Yücel'in şiirindeki günlük dilden uzak olan ve yeni yıl gecesi için söylenen olağan dışı tanımlamayı yansıtamamıştır.

The Song of a Lizard Perhaps
Burgled policeman blow their whistles
Shrilling with fear I wet myself back and front
.....
Christmas night was a night of busy lament.
(1993:58)

b) Biçimbilimsel dilbilgisel sapmalar: Şair veya yazarların bir dilin kalıplaşmış ve yerleşmiş fiil çekimlerinde ve sözcüklerin kullanımlarında bilinçli değişikliklere gitmeleri ve beklenmeyen kullanımları denemeleridir. Can Yücel'in “**Japoncadan**” adlı şiirinde bu tip sapmalar görebiliriz:

Sen gideli hastalar oldu liman
Karantinalara girdi
Açıkta demirliyor gemiler.
(1993:41)

“Hastalar” ve “karantinalar” şairin bilinçli olarak kullandığı ve durumu abartıp has-

talığın önemini vurgulamak için başvurduğu bir söz sanatıdır (Yetkiner 1998:36) Christie'nin çevirerek "From Japan" adını verdiği şiirde ise aynı dizeler şöyle aktarılmaktadır:

From Japan

More's been sickness since you left the harbor
Has gone into quarantine
Ships are anchored offshore

(Christie, ed. Fergar 1993:40)

Aynı dizeler "more's been sickness" ve "Ships are anchored offshore" olarak erek dile aktarılmış, ancak kaynak dilde "hastalar" ve "karantinalar" sözcüklerini çoğul olarak kullanıp durumu abartarak hastalığın ve hasretin yoğunluğunu vurgulamak için kullanılan söz sanatları İngilizce'de olağan bir dil kullanımıyla yansıtılmamış, dolayısıyla aynı abartılı duygu yakalanamamıştır.

Aynı şiirsel özelliği Cemal Süreya'nın "Gazel" adlı şiirinde bulabiliriz:

Ben nice gözle nice denizle nice gazelle
Rimle gördüm rimle bildim rimle yaşadım seni

Ben nice gözle denizle gazelle nice nice
Seni gördüm rimle bildim rimle yaşadım rimle

(Aktaran Aksan 1995:136)

Şair burada 1. iyelik eki -m ve "ile" bağlaçlarını içeren ve hece bölünmesiyle "rimle" biçimine giren bir ses bileşimini dize başına alarak aynı zamanda -rim hecesinin vurgusundan yararlanarak ona anlam ve etki gücü kazandırmıştır. Biçimbilim açısından farklı olan bu kullanım ikinci dizelerde yinelenerek pekiştirilmiştir (Aksan 1993:176). İngilizce'ye çevirisinde aynı kalıpları yakalamak olanaksızdır, çünkü hangi sözcüğün hangi hecesini bu şekilde bölüp de Türkçe'de biçimsel olarak bu farklı kullanımın İngilizce'ye çevirisinde nasıl yakalanacağına karar vermek kolay değildir.

c) **Sessel Sapmalar:** Yazarın belirli bir amaca göre ortak dildeki göstergeleri ses açısından değiştirmesi yoluyla meydana gelir. Başka dillerin şiirlerinde olduğu gibi bizim şiirimizde de kullanılmaktadır. (Aksan 1995:178). Örneğin Fazıl Hüsnu Dağlarca'nın "Elliuruş" şiirindeki yerel ağızı çeviride yansıtmak olası değildir:

-Kaça gelirsiniz
Dört kişi
On çeki odun yarmaya
-Kaçamık
Çeki başı elliuruş
-Çok değil mi
-Çok değil
Ağam
Bir simit elliuruş.

(Aktaran Aksan 1995:178-179)

Hilmi Yavuz da aşağıdaki '**Rüzgarlı Camlar**'adlı şiirinde dilimizdeki yaygın çekim biçimi olan "atları" yı değil de konuşma dilinde bazan kullanıldığı gibi "atlılar" sözcüğünü kullanmaktadır:

Rüzgarlı camlar! Sizden bakıyorken
Atlılar, ordaydılar, yağmurlanmış ve defnelere görünüyordular.
(Aktaran Aksan 1993:175).

Yukarıdaki iki ayrı şiirde de gördüğümüz gibi konuşma dilini taklit etmek amacıyla yapılan sessel sapmalarla yaratılmış olan sanatların adı geçen şiirlerin İngilizce'ye çevirilerinde yakalanamayacağı açıktır. Leech'e göre şairler bu konuşma dilini birçok amaç için kullanabilir. Bu amaçlar belirli bir saflığı veya belirgin bir toplumun yaşam biçimini o topluma ait konuşma biçimiyle yansıtmak olabilir (1969:49).

Attila İlhan'ın bir şiirinden alınan "kanlı canlı bir kızcağz gözleri bağdem yeşili" dizelerindeki "bağdem" sözcüğü olağan dildeki "badem" sözcüğündeki uzun "a" sesbiriimini, şair "ğ" sesini ekleyerek yazıda da pekiştirmek istemiştir (Özünü 1997:134). Ancak bu ve başka sessel sapmalar İngilizce'ye çevrildiğinde aynı özelliği taşımayacaktır. Uyak, ritim, yarım uyak ve ses yinelemesi gibi şiirde kullanılması gerekli olan geleneksel öğeler sapmaları gerekli kılabilir. Bütün bu öğelerin günlük dilde kullanılmaları ya olağan değildir, ya da şiir dilindeki kullanımlarına benzemez (Özünü 1997:135). Dolayısıyla çeviride de aynı sapmayı beklemek yararsız olacaktır.

d) Anlamsal Sapmalar: Şairler sözcüklerle, onların bağdaştırılma biçimleriyle oynayarak dilde daha önce kullanılmamış türetme ve birleştirmelere giderek okura anlam bakımından daha güçlü bir dil sunmaya, onların zihninde yepyeni ve değişik tasarımlar ve imgeler oluşturmaya yönelir (Aksan 1995:176). Göstergelerin bağdaştırılmalarında olağan kullanımların dışına çıkılması anlamsal sapmaların en önemlileridir. Birçoğu deyim

aktarmasına dayanır. Bu deyim aktarmalarına yazın dilinde “imge” de denebilir. Şairlerin göstergelerin değişik kullanılışlarıyla belli kavramları, imgeleri yansıtmak için türettikleri kendilerine özgü sözcükler şiir dilinin doğal dilden ayrılan yönlerini oluşturur ve yazınsal yapıtlarda bir söz sanatı olarak değerlendirilir (Aksan 1995:75). İmge yazınsal bir yapıtta canlılık yaratan, soyut dilin okurda uyandıramadığı duyguları yaratmaya çalışan duygusal detaylardır. Görme duyusuna seslenen görsel, dokunma duyusunu harekete geçiren, iştme duyusuna seslenen işitsel, koku alma duyusunu harekete geçiren ve tat alma duyusuna seslenen imgeler vardır. İmgeler genellikle benzetme, sözcük oyunları, kişileştirme, ve gönderme ile meydana getirilmektedir. İmge bir yapının hem anlamsal hem de estetik bir unsuru olduğu için çeviride de aynen korunmalıdır demektedir Newmark (1991:43). Ancak Newmark’ın dediği gibi imgeler evrensel olamaz. Bohuslav Ilekk’e göre şiirsel imge özel bir dil yapısıyla ilişkilidir, aynı zamanda özel yazınsal ve estetik gelenek ve göreneklerin karmaşık bir dokusuna da bağlıdır (1970:110). Bu yüzden bir dil ve kültürdeki imge ve eğretilmeleri çevirmeye kalktığımızda aynısını erek dile yansıtmaya çalışmak çevirmeni içinden çıkılmaz bir durumla karşı karşıya bırakabilir çünkü dikkatsiz ve özensiz bir çeviri erek dilde farklı çağrışımlar yaratabilir. Örneğin birçok Avrupa dilinde “sülük” olumsuz çağrışımlara sahip bir hayvan olmasına karşın Tatar dilinde “sulek kebek” yani “sülük gibi düzgün” ifadesi yakışıklı bir erkeği betimlede kullanılır (Ilekk 1970:111). Ilekk’e göre bu durumda çevirmen eşdeğer bir ifade bulmalıdır. Aslında her imge çevrilemez diye bir kısıtlamaya gitmek yanlış olur. Çevrilebilen ve aynı etkiyi sağlayan birçok imge vardır, bunlar genellikle kültürlere özgü olmaksızın ulusların ve kültürlerin ortak olarak paylaştığı gerçekliklere dayanmaktadır. Örneğin “boğa gibi güçlü” veya “babam aslan kesildi” deyişlerinde yansıtılmak istenen imgeler hem Türk hem de Batı kültürlerinde anlaşılmalıdır. Ancak öyle imgeler vardır ki bir kültürden diğerine aktarırken bütün anlamını yitirir, hatta itici bir hale bile dönüşebilir. Örneğin sevgilinin gülüşünü Nisan güneşine benzeten bir karşılaştırma aynı iklim koşullarına sahip kültürlerin dillerine çevrildiği takdirde anlamlı olabilir. Nisan ayının çok soğuk ve kötü geçtiği bir ülkede sevgilinin gülüşü kimbilir ne kadar çirkin olarak algılanacaktır. Aslında bizim ülkemiz için de Nisanın yarattığı çağrışım alanının niteliği son yıllarda değişmiş benzemektedir.

Özel isimler kullanarak geliştirilen imge ve eğretilme türlerini çevirmek de kültürlerarası fark bağlamında bir o kadar zordur: Turgut Uyar’ın bir şiirinden alınan

Bir oğul, bir kız, iki gelin, bir damat İsviçre Lozan
Nasil ağladığımı ben bilirim bir yangının ardından
(Aktaran Aksan 1995:103)

dizelerinde İsviçre ve Lozan, Türk tarihinde belli dönemleri, o dönemlerde kültürlü sı-

nının Avrupa ile ilişkilerini yansıtmaktadır. Ancak bu, yabancı dile çevrildiğinde anlamsız olabilecektir. Cemal Süreya'nın "Göçebe" şiirinde geçen

Ablalarinsa boyunları soru işareti
Ağabeylerse utançlarından emrah
(Aktaran Aksan 1995:103)

dizelerinde ünlü halk ozanı Erzurum'lu Emrah adı bir şair duyarlılığını, çekingenliğini ve içine kapanıklığını yansıtmak için kullanılmıştır. Ancak yabancı bir dil ve kültürde Emrah adı hiçbirşey çağrıştırmayacaktır. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Kana Kan" şiirindeki

Cuma namazında vurulmuş deden
Göçmüş cuma namazı gibi
(Aktaran aksan 1995:123)

dizelerinde geçen benzetmede, bir vurulma olayındaki eylem namazda secdeye varma sırasındaki görüntüden yararlanılarak daha canlı bir biçimde yansıtılmıştır. Ancak yine başka dine sahip kültürlerde namaz kılma bilinemeyeceğine göre bu benzetmenin de pek anlamı ve çarpıcılığı kalmayacaktır.

Metin Eloğlu'nun

Hayatımın bu parçasını neye benzetsem?
Mesela, mesela, mesela...
Osmanlı Tarihinin Deli İbrahim Devri
(Aktaran Aksan 1995:123)

dizelerindeki "Deli İbrahim Devri" de sadece Türk kültüründe anlamlı olabilen bir benzetmedir.

2) YİNELEMELER:

Doğan Aksan insanoğlunun ses öğelerinden çok etkilendiğini, bir çocuğa söylenecek şeylerin uyaklı ve kafiyeli biçimde söylendiği takdirde onun çok hoşlandığını belirtmektedir. Aksan'a göre belirli bir eğitim görmemiş, kültürsüz bir kimse de bu tür sözlerden hoşlanmaktadır, ve dünyadaki bütün toplumlarda yaygın eski ve bazen sadece sözlü yazın ürünü olarak günümüze kadar gelen destanların ve öteki yazın türlerinin varlığı bu ölçülü ve uyaklı anlatımın ilgi gördüğünün en iyi kanıtıdır (1995:184).

Deyimlerde, atasözlerinde, bilmeceelerde, tekerlemelerde, her dilde görülen uyaklar, ölçüler, ses yinelemeleri şiir dilinin çevrilemeyecek öğelerinden bir kısmını oluşturan ve bizi “şiir çevrilemez” yargısına götüren niteliklerdir.

a)Uyak: Pek çok türü bulunan uyağın pek çok da tanımı yapılmıştır. Uyağı “iki ya da daha çok dizinin sonunda aynı sesin yinelenmesi” olarak, veya “son sesletilen ünlüyle birlikteki iki ya da daha çok ses grubunun eşliği” olarak tanımlayabiliriz (Aksan 1995:188). Aksan’ a göre uyak yüzyıllardır dünya şiirinde çok yaygın ve vazgeçilmez bir öğe olarak yer almıştır, daha da öte, ölçsüz, uyaksız anlatım biçimleri şiir sayılmamış ve bir çok insan uyak bulup ölçüye uyan sözcükler sıralamayı şiir yazmak sanmışlar, kimi zaman da beğendikleri bir sözcüğe uyak bulabilmek için büyük zorlamalar içine girmişlerdir. Bu zorlama bazan anlam bakımından konuya uzak kalan sözcüklere başvurmalarına bile neden olmuştur. Sonu uyaklı biten şiirleri çevirmenin ne denli zor, hatıta uyakları erek dilde karşılamanın ne denli olanaksız olduğu tartışılmaz.Yine de kuşkusuz rastlantısal olarak erek dilde de sağlanabilen uyaklar vardır. Aşağıda Yahya Kemal Beyatlı’nın “**Viran Bağ**” adlı şiirinden alınan dizelerdeki uyakları erek dilde sağlanamayan uyalara örnek olarak verebiliriz:

Adalardan yaza ettik de veda
Sızlıyor kalbimiz üstündeki dağ
Seni hatırlıyoruz Viran Bağ.
(Aktaran Aksan 1993:190).

b) Ses yinelemeleri: Şiir dilindeki müzik öğelerinden biri ses yinelemesidir. Geçtiğimiz bölümde sözü geçen uyağın da bir ses yinelemesi olduğunu unutmamalıyız. Ses yinelemelerinin deyim ve atasözlerinde kullanılması bunların hatırd tutulabilmesini ve kalıcılığını kolaylaştırmak açısından (Aksan 1995:205). Doğan Aksan şiir dilinde “aliterasyon” yani ses yinelemesinin geçmişinin eski Yunan ve Roma’ya kadar uzandığını söylemektedir. “Aliterasyon” Türk şiiri incelemelerinde genellikle “aynı dize içinde belli seslerin yinelenmesi” olarak anlaşılmaktadır. Örneğin Fazıl Hüsni Dağlarca’nın “**Kınalı Kuzu Ağdı**”ndan alınan aşağıdaki dizelerindeki ses yinelemelerini İngilizce’ye çevirerek eşdeğer uyumu sağlamak olanaksızdır:

Kara Koyun kuzular kuzulamaz
Me deme
Kara koyunun kuzusu, kınalı kuzum
Görür görmez yüzünü bekle azıcık
Meme deme
(Aktaran Aksan 1995:206)

Yukarıdaki dizelerde tekrarlanan “k”, “m” ve “e” seslerinin yinelenmesini çeviride de sağlamak hemen hemen olanaksızdır.

Şiir dilinde belli sesleri yinelemenin yanısıra ses öbekleri de etki yaratmak için kullanılan öğelerden biridir. Ses öbeklerinin, aynı sözlerin, ya da bütün bir dizenin yinelenmesi okurun ya da dinleyenin zihninde ses imgesini pekiştirmek için yapılmaktadır (Aksan 1995:218). Can Yücel’in “**Bu Dönencede**” adlı şiirinden aşağıdaki dizeleri örnek verebiliriz:

Ben bunları diyorum ya
Benden ayrı benden gayrı
Başlamış biter mi hiç
Dönmüyor, dönüyor dünya...
Benli bensiz, benlen benli,
Benli bir Belkıs gibi
Dönmüyor, dönüyor dünya
(1993:141)

Fergar’ın çevirisinde bu ses öbek ve yinelemeleri ne kadar yakaladığına bakalım:

Turning Point

All these things I say
Apart from myself in spite of myself
Try to stop what has started
The world is stuck, the world goes on to spin
With me without me, clearcut because of me
Like a dimpled coquette
The world spins, the world does not.
(1993:89)

Şiirde şairin “b” seslerini yineleyerek kendi kimliğini belirginleştirmesi sözkonusudur. Ancak çevirisinde her ne kadar “w” sesleriyle farklı bir ses yinelemesi yansıtılmak istenmişse de kaynak şiirde yaratılan etki ve yinelemenin nedeni ortadan kalkmış bulunmaktadır.

c) İkizleme: Bir sözcüğün aynı satırda, bağlaçlı veya bağlaçsız kullanılarak yinelenmesidir. Türkçe’de birçok yerde, hatta günlük dilde bile sürekli kullanılan bu yinelemeyi İngilizce’ye çevirmek olası değildir. Can Yücel’in “**Son Gürlük**” adlı şiirinden alınan örnekle bunu açıklayalım:

Trabzan hurması ağacına döndüm
Tüyüm tüsüm döküldü yapraksız kaldım.
Yine de meyvaya duruyorum bu cıbil halimle
Tepeden tırnağa
Turuncu turuncu
Kütür kütür
Bu benim sonbaharım
Bu benim son gürlüğümdür.
(1993:127)

Vurguyu sağlamak ve hatta güçlendirmek için yapılan bu yinelemeleri Mc Kane'in çevirisinde İngilizce'de aynı tatla yaşayamamaktayız:

Last Bounty

I have turned into a date palm tree to be climbed over
I'm hairless, I'm leafless,
But though naked I still keep my fruit
From top to toe
So very orange
So very juicy
This is my autumn
This is my last bounty
(Mc. Kane ed. Fergar 1993:126)

“turuncu turuncu” ve “kütür kütür” sırasıyla “so very orange” ve “so very juicy” ile karşılanmış ancak kaynak metindeki yineleme yaratılamamış olmaktan başka “kütür kütür” ile sağlanan tazelik imgesi de yansıtılamamıştır.

d)Ek Yinelemesi: Bu terim aynı seslerin, sözcüklerin baş veya sonda yinelenmesidir. Aynı yapım ya da çekim ekinin başka başka sözcüklerle kullanılmasıyla da yapılır. Yine Cün Yücel'in bir şiirinde bu sanatı ve çevirisindeki kayıpları görelim:

Fitilli

İçerimde bir bokluk var
Yıkıyorum, yıkıyorum, yıkılmıyor

Yüzümde bir maske var

Çekiyorum, çekiyorum, çıkmıyor

Böğrümde bir ölü çocuk
Ölüyorum, ölüyorum, ölmüyor.
(1993:145)

Wick

Something in me stinks
I wash it hard, it won't wash off

There is a mask preying on me
I pull it hard, it won't come off

There is a child in my breast
Death after death I die, not so the child.
(Fergar 1993:144)

Görüldüğü gibi “yıkıyorum, yıkıyorum, yıkılmıyor” ve “çekiyorum, çekiyorum, çıkmıyor” dizelerindeki yinelemeler “I wash it hard, It won't wash off” ve “I pull it hard, it won't come off” dizeleriyle İngilizce’de verilememekte, ve şiirdeki vurgu gücünü yitirmektedir.

e)**Cinas:** Şiirde çok kullanılan bir sanat olup okunuşları aynı ancak anlamları farklı olan sözcüklerdir. Can Yücel’in “**Onsekiz**” adlı şiirinde bunun çarpıcı bir örneğini inceleyebiliriz:

Nem varsa şu mahzende,
Yatağım,
Yastığım

Nem varsa şu mahzende
Nem varsa
Nemli filan değil, düpedüz ıslak.
(1993:79)

Feyyaz Fergar’ın “**In this Cell**” başlıklı çevirisi ise şöyledir:

All my worldly goods are
in this cell
my bed
my pillow

all my belongings are in this cell
all my possessions
they're not just damp

(1993:78)

“Neyim” ve “nemli” olmak üzere iki ayrı anlamda kullanılarak bir söz sanatı oluşturulan “nem” sözcüğünün İngilizce’de aynı anlamlara gelmesini beklemek olanaksızdır. Dolayısıyla çeviride cinasın bir kayıp olmasını önlemek de olası değildir.

3)ÖZEL AD KULLANIMI:

Aksan, değişik dillerdeki kimi özel adların insan zihninde birtakım tasarımların belirmesine yol açtıklarını, kişisel ve belli bir topluma özgü duygu değerlerinin bulunduğunu ifade etmektedir (1995:102). Örneğin Paris, Londra gibi yer adları insanların her birinde deneyimlerine göre farklı imgeler uyandırmakta, buralarla ilişkisi bulunmayan kişilerde de hiçbir çağrışım yapmayabilmektedir. Atatürk, Fatih gibi kişi adlarının Türklerde ne gibi duygular uyandırdığı açıktır. Hitler’in 2. Dünya Savaşının felaketlerini yansıttığı bir gerçektir. Yani özel adlar insanlar için kişisel ve genel olmak üzere iki şekilde duygu, düşünce veya tasarımlar taşıyabilir. Şairler de zaman zaman özel adların bu niteliklerinden yararlanabilirler.

Turgut Uyar’un aşağıdaki dizeleri özel ad kullanımı için bir örnek olmaktadır:

Ne göksuda bülbül dinlemek ne abdülhak şinasi hisar
İpilik bir sevgi geçirdi arasına içimden o zaman
(Aktaran Aksan 1995:99).

Şair Osmanlı dönemindeki Boğaziçi yaşantılarını onun bir kıyası olan “Göksu” özel adının yanısıra “**Boğaziçi Yalıları**” adlı kitabın yazarı Abdülhak Şinasi Hisar’ın adını da anarak o kitabı ve yazarı tanıyan kimselerde o yalıları çağrıştırmak için kullanmıştır. Kuşkusuz bunlar kültürel öğelerdir. Bir yabancı okur ne bu adları anlayacak, ne de çağrıştırdığı imgelerden yararlanabilecektir. Çevirisi de yine erek okurda hiçbir duygu uyandırmayacaktır. Aynı şekilde Cemal Süreya’nın

Dünyanın en güzel kadını bu oydu
Saçlarını tarasa baştanbaşa Rumeli
(Aktaran Aksan 1995:103)

dizelerindeki “rumeli” özel adı Rumeli kadınlarıyla ilgili tasarımları çağrıştırmak üzere kullanılmıştır. Her iki dize öbeğindeki özel adlar bir başka kültürde Türk kültüründe çağrıştırdığı tasarımları çağrıştırmayacaktır.

4) KISA VE EKŞİLTİLİ ANLATIM:

Bir kaç tümcenin eksiltili bir biçimde tek bir yükleme bağlanması, bu arada sözcüklerin tek tek anlam güçlerinden yararlanılmasıdır. Orhan Veli'nin hepimizin anımsayacağı “Cımbızlı Şiiri”ni eksiltili anlatıma bir örnek olarak verebiliriz:

Ne atom bombası
Ne Londra konferansı
Bir elinde cımbız
Bir elinde ayna
Umurunda mı dünya.
(Aktaran Aksan 1995:207)

Faruk Ergöktaş'ın aşağıdaki şiiri de kısa ve eksiltili anlatıma bir örnektir:

Ortak Pazar

us ile us dışı
ölüm ve dışı
falan filan
tatlises arabesk pekkan
televideo reklam
bildiğin bilmediğin
kadın mal aşk mülk para
değil
satan satılan satın alınan
insan

(Aktaran Aksan 1995:88)

Küçük harflerle yazılan “tatlises” ve “pekkan” özel adları ile birlikte “us, us dışı,

ölüm, arabesk, televideo, reklam, kadın, mal” gibi göstergeler değişik tasarımlar yansıtmakta ve böylece günümüz Türkiyesinin görüntüsünü vermektedir. Şair bunu eksiltileli bir biçimde uzun tümleçler kurmadan yapmaktadır. Tamamen kültürel olan bu anlatımı diğer kültürlerle çevirerek aktarmak olanaksızdır. Ancak bir çözüm olarak dipnot verilmesi yöntemi kullanılabilir ki bu da şiir çevirisinde kullanılmasının çeviriye katkıları tartışılabilir bir yöntemdir.

5) RİTM VE ÖLÇÜ:

Ritm hecelerin belli sayıda öbekleşmeleriyle, vurgulu ve vurgusuz, uzun ya da kısa hecelerin düzenli dizilişleriyle sağlanır. Örneğin Aruz ölçüsü Arapça'nın ses dizgesine uygun olan ve temelde hecelerin uzun ve kısa ya da açık ve kapalı oluşuna dayanan bir ritm meydana getirir. Böylece müzikteki gibi düzenli ses oluşumları elde edilir. Ölçü ise içindeki duraklarla belli bir “kadans”, belli bir ritm oluşturmaktadır. Bu nedenle gerek antik şiirde, gerek klasik batı şiirinde, gerek doğu şiirinde ölçüden yararlanılmıştır. Bu ölçü ve ritm oluşumları bütün dillerin yapısıyla öylesine içiçedir ki çevrilerek aynı ölçü ve ritmi yakalamak olanaksızdır. Örneğin Türk şiirinde bir ritm ustası olarak nitelendirilen Yunus Emre'nin 4+4 olarak 8li hece ölçüsüyle yazılan aşağıdaki dizelerinin çevirisinde aynı ölçünün yakalanamayacağı açıktır:

Hem batınem hem zahirem
Hem evvelem hem ahirem
Hem ben Ol'um hem Ol benem
O Kerim-i Subhan benem

(Aktaran Aksan 1995:235).

Çeviribilimci James Holmes da diller ne denli yakın olursa olsun hiçbir dilin vezin düzeninin bir başka dile aynı düzende aktarılamayacağını belirtmektedir (1970:95).

Sonuç olarak yazın dünyasındaki yazarlar, özellikle şairler imgelerinde yarattıkları deyim, anı ve betimlemeleri okuyucularına aktarabilmek için kimi biçimleri, genel dil yetisi içinde olmakla birlikte, dili kullananlarca alışılmamış bağdaştırmalar ve betimlemeler biçiminde kullanırlar, veya tümce kalıplarının duyulmamış biçimlerini sıralarlar. Şiiri şiir yapan da işte bu alışılmamış kullanımlardır. Düzyazının çevirilebilirliği artık çeviribilimciler tarafından tartışılmakta, çevirilebilir olduğu kabul edilmektedir. Ancak şiirin çevirilip çevirilemeyeceği hala tartışma konusudur. Yukarıda gruplar halinde sıralanan öğeler şiiri çevirilemez kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan. 1995 **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili**. Ankara: Engin Yayınevi
- FERGAR, Feyyaz K. (ed). 1993 **The Poetry of Can Yücel:A Selection**. İstanbul: Papirüs Yayınları
- HOLMES, James. (ed)1970 "Forms of Verse Translation and the Translation of Verse Form", **The Nature of Translation**. Paris: House of Slovac Academy of Sciences.
- İLEK, Bohuslav. 1970 "On Translating Images", **The Nature of Translation** Ed. James Holmes Paris : House of Slovac Academy of Sciences
- JAKOBSON, Roman. 1960 "Linguistics and Poetics", **Style in Language**. Thomas A. Sebeak (ed.) Massachusetts: The MIT Press.
- LEECH, Geoffrey. 1969 **A Linguistic Guide to English Poetry**. London:Longman
- 1985 "Stylistics" Teuen Van Dijk (ed) **Discourse and Literature**. Amsterdam:John Benjamins.
- NEWMARK, Peter. 1991 **About Translation**. London: Longman
- ÖZÜNLÜ, Ünsal. **Edebiyatta Dil Kullanımları**. Ankara:Doruk.
- YETKİNER, Neslihan. 1996 "A Stylistic and Analytical Approach to Can Yücel's Poetry and its Translation." H.Ü. Mütercim-Tercümanlık Bölümü Yüksek Lisans Tezi.
- YÜCEL, Can. 1993 **The Poetry of Can Yücel: A Selection**. Feyyaz Fergar (ed). İstanbul Papirüs Yayınları